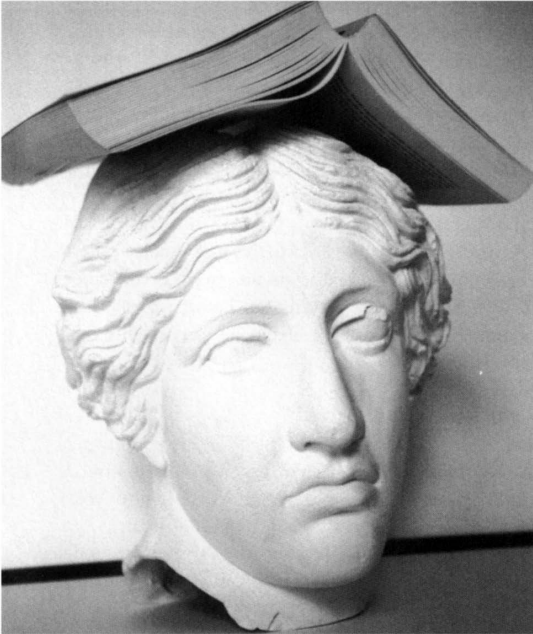

WEERWOORD

Marije Groos

Vrouwelijke auteurs, damesromans, herenkritiek – de sekse van het literaire werk houdt de gemoederen nog immer bezig. Voor het septemnummer 2000 schreef ik een opiniestuk over deze kwestie, waarin ik de vraag opwerp of de vrouwelijke auteurs van nu een plaats zullen krijgen in de literatuurgeschiedenis van de toekomst. De inhaalslag van vrouwen op het literaire terrein lijkt voltooid, zodat het voor de hand ligt dat schrijfsters die nu de goedkeuring krijgen van literaire critici, later zichzelf in een geschiedenisboek kunnen terugvinden. Toch liggen er nog wat obstakels op de weg: in de literaire kritiek worden nog altijd stereotiepe gedachtepatronen verwoord over vrouwelijke auteurs. In mijn artikel laat ik zien dat het gevaar bestaat dat de hedendaagse vrouwelijke auteurs – de goede en de slechte – tezamen slechts als een trend worden geboekstaafd: in trek bij het

publiek, maar in literair opzicht niet de moeite waard. Dit mogelijk toekomstige beeld doet geen recht aan de stand van zaken op dit moment.

Dat niet iedereen mijn mening zou toejuichen, was te verwachten. Het onderwerp leent zich immers prima voor felle discussie. De kritiek die Agnes Andeweg heeft op mijn betoog vind ik echter een weinig constructieve bijdrage tot de discussie over vrouwelijke auteurs in de literaire kritiek. Andeweg houdt zich in haar reactie vooral bezig met twee kritiekpunten en komt helaas zelf niet met een eigen visie op de kwestie rond de vrouwelijke auteurs en hun werk. Bovendien heeft ze het kernpunt van mijn betoog niet begrepen, waardoor haar kritiek wat in de lucht blijft hangen. Ik zal hieronder eerst ingaan op haar kritiek. Vervolgens zal ik trachten de discussie toe te spitsen op punten die meer relevantie hebben voor de discussie.

Het eerste kritiekpunt van Andeweg heeft betrekking op de periode waarover ik schrijf. De periode waarop mijn analyse betrekking heeft, is onze eigen tijd, een tijd waarin vrouwelijke auteurs net als hun mannelijke collega's kwaliteit leveren die wordt erkend door de critici. Andeweg meent dat ik ten onrechte een 'historische breuk' constateer: 'Groos maakt op een geforceerde manier onderscheid tussen een verleden waarin vrouwen geen succes hadden en het heden waarin ze dat wel hebben'. Vervolgens haalt Andeweg het proefschrift van Erica van Boven aan, waarin de succesvolle 'damesromans' van het begin van deze eeuw centraal staan, om aan te tonen dat vrouwelijke auteurs in vroeger tijden ook succesvol waren. Het feit dat vroeger ook vrouwen bestsellers schreven, is echter allang bekend. In mijn bijdrage refereer ik nota bene aan datzelfde proefschrift van Van Boven, als ik schrijf dat ten aanzien van vrouwen die succes

hadden in vroeger tijden een dubbele standaard werd gehanteerd. Dat vrouwen uit vroeger tijden vroeger heus ook weleens succesvol waren en desondanks de canon zijn uitgetikt, is inmiddels een open deur, die ik niet meer opnieuw heb willen intrappen. Interessanter is het om te kijken naar het heden, waarin vrouwelijke auteurs opnieuw successen behalen, maar dit keer in een tijd waarin vrouwen simpelweg niet meer weg te denken zijn uit de literaire wereld.

Het verschil met vroeger tijden dat ik constateer, is dat vandaag de dag ieder weldenkend mens ervan overtuigd is dat zowel mannen als vrouwen goede boeken kunnen schrijven, lezen, in redacties kunnen zitten, bij uitgeverijen werken et cetera. Dát is een succes van deze tijd, in de jaren '30 was de literatuur zo m/v nog niet. Geen enkele recensent schuift nu nog willens en wetens álle vrouwelijke auteurs op een hoop en niemand durft te betogen dat vrouwen vanwege hun sekse niet kunnen schrijven. Het interessante is nu juist dat ook in een tijd – de onze – waarin vrouwen zo goed zijn vertegenwoordigd in het 'literaire veld' (om maar eens een term van Bourdieu te gebruiken) en dus niet alleen in een 'damesgenre' werkzaam zijn, stereotiepe opvattingen tóch nog de recensies insluipen. Dat er genderlading in recensies aanwezig is, is geen 'open deur', zoals Andeweg meent, maar is juist schokkend, omdat in deze tijd de literatuur redelijk in m/v-evenwicht is. Deze constatering vormt dan ook de kern van mijn betoog.

Het tweede punt waarop Andeweg kritiek heeft, is mijn 'analysemethode'. Andeweg vindt dat ik maar 'een schamel aantal' voorbeelden geef van het corpus dat bestaat uit ongeveer driehonderd recensies. Ze schrijft: 'Ik zou het interessanter vinden om te weten wat er in die minstens tweehonderdtachtig andere besprekingen uit Groos' corpus staat, die niet de moeite van het noemen (volgens Groos) waard waren'. Vlak daarvoor betreurde ze het al dat ik 'de geldigheid van Bourdieu' niet heb getoetst en ook dat ik geen onderzoek heb gedaan naar de vertegenwoordiging van vrouwen in jury's, uitgeverijen en redacties. Kortom: Andeweg had kennelijk graag gewild dat ik een kloeke studie de wereld in zou sturen. Ik schreef echter een opiniestuk, dat weer een bewerking van een lezing was, zoals onder mijn artikel staat vermeld. Andeweg had er beter aan gedaan mijn stuk op zijn eigen merites te beoordelen in plaats van een opsomming te geven van wat ik óók had kunnen doen. Wel wil ik Andeweg nog even wakker schudden met de mededeling dat de voorbeelden die ik gaf uit mijn corpus niet de enige recensies met genderlading zijn. Dat de andere tweehonderdtachtig recensies niet de moeite van het noemen waard zijn, is een (drog)redenering van Andeweg zelf. Ik schrijf in mijn

artikel dat ik voorbeelden geef uit mijn corpus; dat ik de andere tweehonderdtachtig recensies buiten beschouwing laat, is nogal logisch, simpelweg omdat mij de ruimte daarvoor in een opiniestuk ontbreekt. Bovendien is het doel van mijn onderzoek nooit kwantitatief geweest; het gaat mij erom dat er in veel recensies van boeken van vrouwelijke auteurs nog steeds genderlading zit. De voorbeelden die ik in mijn artikel heb gegeven, maken goed duidelijk welke wirwar aan impliciete veronderstellingen en stereotiepe denkbeelden schuilgaat achter een verwoording waarin de sekse van de auteur/lezer/hoofdpersonage expliciet wordt genoemd. Zo blijkt die sekse alleen in stelling te worden gebracht als de beoordeling van een boek van een vrouwelijke auteur negatief uitvalt. Dán valt opeens de term 'vrouwenboek', worden vraagtekens geplaatst bij het succes van vrouwelijke auteurs en wordt geschreven over een 'vrouwelijke thematiek'. Het gevaar bestaat dat de negatieve lading die dergelijke terminologie in het gebruik heeft gekregen, overslaat op boeken van vrouwelijke auteurs die wél positief zijn ontvangen – en 'naar de letter' ook 'vrouwenboeken' zijn. Een verwoording waarin de sekse van de auteur, de personages of de lezers centraal staat (let wel: de vrouwelijke sekse, de mannelijke sekse blijft buiten schot), kan andere gedachten activeren dan de criticus wellicht wilde oproepen bij zijn of haar lezers. Wie in een beoordeling van een werk bijvoorbeeld de term 'damesproza' gebruikt, laat zich niet enkel denigrerend uit over dat bepaalde boek, maar activeert ook (onbedoeld) de stereotiepe opvatting dat vrouwen een soort inferieur proza schrijven.

Andeweg begaat meermalen de fout dat zij meent dat ik iets suggereer, denk, of impliceer, om vervolgens daarop de aanval in te zetten. Zo schrijft ze dat het 'lijkt alsof het Groos' voornaamste missie is om het idee te ontkrachten dat het verkoopsucces van schrijfsters hoopgevend is voor hun canonisering – een open deur'. Mijn voornaamste missie is echter – het zij hier nog maar eens herhaald – te laten zien dat er genderlading in literaire recensies zit, ondanks het feit dat iedereen vindt dat mannen en vrouwen goede (en slechte) boeken uit hun pen laten vloeien. Het succes en de verkoopcijfers van boeken van vrouwelijke auteurs worden in stelling gebracht door literaire recensenten, niet door mij. Het is juist dat in stelling brengen van het verkoopsucces waarover ik val. Het gevaar waarvoor ik waarschuw, is dat vrouwelijke auteurs die – ook volgens de recensenten – goede boeken schrijven die al dan niet kaskrakers worden, op de hoop dreigen te worden gegooid van 'slechte bestsellers van vrouwelijke auteurs'. Niet ik gooi 'voor het gemak [...] allerlei soorten succes op een hoop', dat

doen de critici en dat (onder andere) is nu precies waarop ik kritiek heb.

Pas aan het einde van haar reactie geeft Andeweg haar eigen mening over de kwestie. De stelling die Andeweg als de hare poneert, maar die ook gewoon in mijn betoog is te lezen, is dat het een goede zaak zou zijn als recensenten een groter ‘genderbewustzijn’ zouden hebben. Ik benadruk wat meer de talige kant van de zaak, maar in grote lijnen is een groter genderbewustzijn ook datgene waartoe ik oproep, al spreek ik liever over ‘genderbewustheid’, een meer actieve bewustwording dus. Waarover we wél van mening verschillen, is de invulling van het begrip ‘genderbewustheid’. Andeweg acht sekse een factor van betekenis voor de literaire kwaliteit. Als ‘fundamentele kwestie’ noemt zij: ‘wat is literaire kwaliteit en wat voor rol spelen sekse en gender daarin?’ Wat literaire kwaliteit is, is een vraag die zeker interessant is, maar die evenzeer aan de borreltafel als in de literatuurwetenschap – gelukkig maar – voor een gedeelte onopgelost zal blijven. Welke rol sekse daarin speelt, vind ik nu juist niet interessant. Hier raken we eindelijk aan een punt van discussie dat wél relevantie heeft. Andeweg schrijft dat recensenten altijd isoleren, generaliseren en stereotyperen en dat ze hierbij soms de factor sekse in het geding brengen. Andeweg gaat zelf ook aan de slag met sekse: tijdens de discussie in *De Balie* – die inmiddels al meer dan een jaar achter ons ligt – heeft zij opgemerkt dat de damesrecensenten genderbewust zijn en de heren niet. De heren zouden dus nog wat in te halen hebben. Dit scherpe onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke critici vind ik onwenselijk. De tijd dat mannen en vrouwen elkaar beschuldigde van onkunde, daarbij

verwijzend naar de sekse van de ander, ligt enige decennia achter ons. Het is juist een goede ontwikkeling dat recensenten niet langer wensen stil te staan bij de sekse van de auteur wiens/wier boek zij bespreken. Dat ik Arjan Peters citeerde – die de hele discussie over damesromans en herenkritiek ‘achterhaald gepruttel’ vindt – was dus niet, zoals Andeweg vermoedt, ‘om [...] lezers verontwaardigd te laten denken: “Hoe komt die man erbij!”’, maar om te laten zien dat het hele debat over mannen en vrouwen in de literatuur ook volgens recensenten achterhaald is in onze tijd. Deze opvatting zou ook in de verwoording in literaire recensies tot uitdrukking moeten worden gebracht. De ultieme genderbewustheid van literaire recensenten is dat sekse er niet toe doet, en dat daarom moet worden voorkomen dat aloude stereotypen waarbij vrouwelijke auteurs als curiositeit worden beschouwd, met de verwoording mee alsnog in de tekst sluipen.

Wie als auteur op een grote hoop wordt gegooid, delft in de canon uiteindelijk altijd het onderspit. Dat overkomt vrouwen, maar ook andere groepen die de isolering, stereotypering en generalisering van recensenten moeten weerstaan. Het zou interessant zijn om de discussie nog wat op te rekken en de tegenwoordige hype rond allochtone schrijvers erbij te betrekken. Deze schrijvers dreigen op de hoop ‘allochtoonse schrijvers’ te worden gegooid, wat tot gevolg kan hebben dat een literair oordeel over hun werk niet verder komt dan een toetsing van het ‘gehalte aan allochtoonse invloeden in het boek’. Eindeloos gesteggel over sekse of afkomst van de auteur leidt de aandacht af van de literaire waarde van het boek, met alle gevolgen vandien.